

NMAI059 Pravděpodobnost a statistika 1

13. přednáška

Robert Šámal

Přehled

Lineární regrese

Empirická distribuční funkce

Permutační test

Bootstrap

Generování náhodných veličin

Bayesovská statistika

Lineární regrese – zadání

- ▶ data: (x_i, y_i) pro $i = 1, \dots, n$
- ▶ cíl: $y = \vartheta_0 + \vartheta_1 x$

- ▶ měříme pomocí kvadratické odchylky

$$\sum_{i=1}^n (y_i - (\vartheta_0 + \vartheta_1 x_i))^2$$

Lineární regrese – řešení

- ▶ Minimalizujeme výraz

$$\sum_{i=1}^n (y_i - (\vartheta_0 + \vartheta_1 x_i))^2$$

- ▶ řešení: Optimální parametry jsou

$$\hat{\vartheta}_1 = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}, \quad \hat{\vartheta}_0 = \bar{y} - \vartheta_1 \bar{x},$$

kde $\bar{x} := (x_1 + \dots + x_n)/n$, $\bar{y} := (y_1 + \dots + y_n)/n$.

Lineární regrese – proč součet čtverců?

- ▶ Předpokládejme, že $x_1, \dots, x_n$ jsou pevná, y_i je zvoleno jako hodnota náhodné veličiny

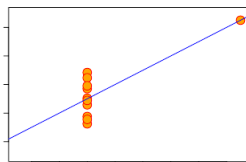
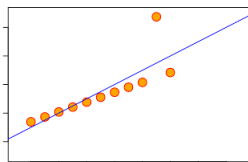
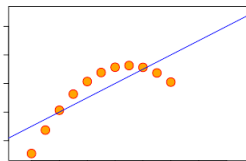
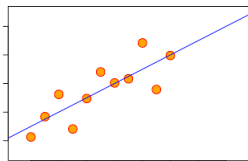
$$Y_i = \vartheta_0 + \vartheta_1 x_i + W_i$$

- ▶ $W_i \sim N(0, \sigma^2)$ pro všechna i ; $W_1, \dots, W_k$ nezávislé.
- ▶ metoda maximální věrohodnosti:

$$L(y; \vartheta) = \prod_{i=1}^n \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{(y_i - \vartheta_0 - \vartheta_1 x_i)^2}{2\sigma^2}}$$

- ▶ $\ell(y; \vartheta) = \log L(y; \vartheta) = a + b \sum_{i=1}^n (y_i - \vartheta_0 - \vartheta_1 x_i)^2$

Limity regrese

(data: Francis Anscombe 1973, obrázek: wikieditor Schutz)

► nelineární regrese

Přehled

Lineární regrese

Empirická distribuční funkce

Permutační test

Bootstrap

Generování náhodných veličin

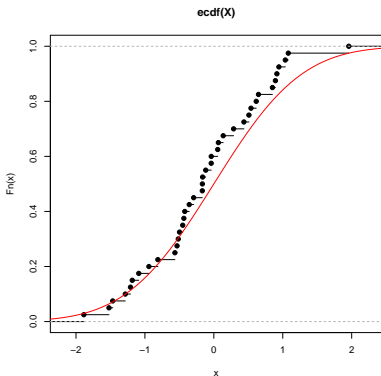
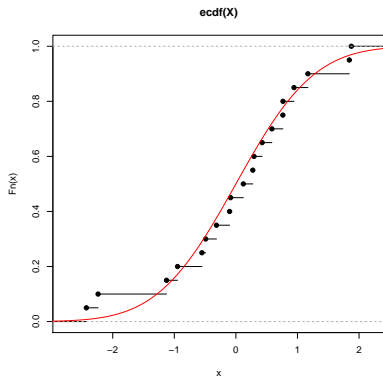
Bayesovská statistika

Empirická distribuční funkce

- ▶ $X_1, \dots, X_n \sim F$ n.n.v., F je jejich distribuční funkce
- ▶ **Definice:** Empirická distribuční funkce (empirical CDF) je definována

$$\hat{F}_n(x) = \frac{\sum_{i=1}^n I(X_i \leq x)}{n},$$

kde $I(X_i \leq x) = 1$ pokud $X_i \leq x$ a 0 jinak.

Empirická distribuční funkce – vlastnosti

Věta

Pro pevné x platí

- ▶ $\mathbb{E}(\widehat{F}_n(x)) = F(x)$
- ▶ $\text{var}(\widehat{F}_n(x)) = \frac{F(x)(1-F(x))}{n}$
- ▶ $\widehat{F}_n(x)$ konverguje k $F(x)$ v pravděpodobnosti, píšeme $\widehat{F}_n(x) \xrightarrow{P} F(x)$.

Důkaz.

Slabý zákon velkých čísel.

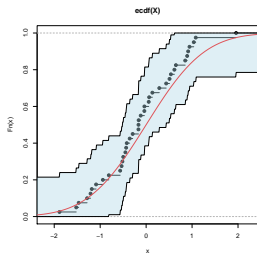
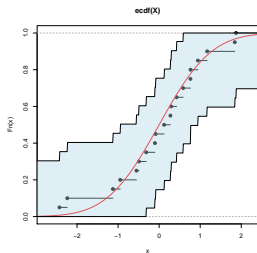

Empirická distribuční funkce – Dvoretzky-Kiefer-Wolfowitz (DKW)

Věta

Nechť $X_1, \dots, X_n \sim F$ jsou n.n.v., $\hat{F}_n$ jejich empirická distribuční funkce. Nechť $\mathbb{E}(X_i)$ je konečná. Zvolme $\alpha \in (0, 1)$ a označme $\varepsilon = \sqrt{\frac{1}{2n} \log \frac{2}{\alpha}}$. Pak platí

$$P(\hat{F}_n(x) - \varepsilon \leq F(x) \leq \hat{F}_n(x) + \varepsilon) \geq 1 - \alpha.$$

Přehled

Lineární regrese

Empirická distribuční funkce

Permutační test

Bootstrap

Generování náhodných veličin

Bayesovská statistika

Situace

- ▶ Máme k dispozici dvě sady nezávislých náhodných veličin (náhodné výběry):
- ▶ $X_1, \dots, X_n \sim F_X$ a $Y_1, \dots, Y_m \sim F_Y$
- ▶ Chceme rozhodnout, zda platí $H_0 : F_X = F_Y$ nebo $H_1 : F_X \neq F_Y$
- ▶ Příklady: doba běhu programu před/po vylepšení, hladina cholesterolu u lidí co jedí/nejedí Zázračnou Superpotravu^{TM}, frekvenci krátkých slov v textu autora X a Y.
- ▶ Nevíme nic o vlastnostech F_X, F_Y (zejména nečekáme, že je normální)

Postup

- ▶ Zvolíme vhodnou statistiku, např.

$$T(X_1, \dots, X_n, Y_1, \dots, Y_m) = |\bar{X}_n - \bar{Y}_m|$$

- ▶ $t_{\text{obs}} := T(X_1, \dots, X_n, Y_1, \dots, Y_m)$
- ▶ Za předpokladu H_0 jsou „všechny permutace stejné“: X_i i Y_j se generovaly ze stejného rozdělení.
- ▶ Náhodně zpermutujeme zadaných $m + n$ čísel a pro každou permutaci vyčíslíme T – dostaneme $T_1, T_2, \dots, T_{(m+n)!}$.
- ▶ Jako p -hodnotu vezmeme pravděpodobnost, že $T > t_{\text{obs}}$, neboli

$$p = \frac{1}{(m+n)!} \sum_j I(T_j > t_{\text{obs}}).$$

- ▶ To je pravděpodobnost chyby 1. druhu, neboli H_0 zamítneme, pokud je $p < \alpha$ (pro naši zvolenou hodnotu α , např. $\alpha = 0.05$).

Vylepšení

- ▶ Zkoušet všechny permutace může trvat moc dlouho. Vezmeme tedy jen vhodný počet B nezávisle náhodně vygenerovaných permutací a spočítáme jenom B hodnot $T_1, \dots, T_B$.
- ▶ Jako p -hodnotu vezmeme odhad pravděpodobnost, že $T > t_{\text{obs}}$, neboli

$$\frac{1}{B} \sum_{j=1}^B I(T_j > t_{\text{obs}}).$$

- ▶ Pro dostatečně velké m, n dává podobné výsledky jako testy založené na CLV, vhodné je tedy zejména pro středně velké počty.

Přehled

Lineární regrese

Empirická distribuční funkce

Permutační test

Bootstrap

Generování náhodných veličin

Bayesovská statistika

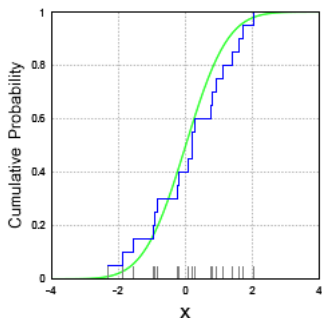
Empirická distribuční funkce – připomenutí

- ▶ $X_1, \dots, X_n \sim F$ n.n.v., F je jejich distribuční funkce
- ▶ **Definice:** *Empirická distribuční funkce (empirical CDF)* je definována

$$\hat{F}_n(x) = \frac{\sum_{i=1}^n I(X_i \leq x)}{n},$$

kde $I(X_i \leq x) = 1$ pokud $X_i \leq x$ a 0 jinak.

(Obrázek vytvořil wiki-editor nagualdesign.)

Bootstrap – základní idea

- ▶ z naměřených dat $X_1 = x_1, \dots, X_n = x_n \sim F$ vytvoříme $\hat{F}_n$
- ▶ další data můžeme samplovat z $\hat{F}_n$
- ▶ to se dělá tak, že vybereme uniformně náhodné $i \in \{1, \dots, n\}$ a řekneme x_i

Bootstrap – základní použití

- ▶ $T_n = g(X_1, \dots, X_n)$ nějaká statistika (funkce dat)
- ▶ chceme odhadnout $\text{var } T_n$
- ▶ nasamplujeme $X_1^*, \dots, X_n^* \sim \hat{F}_n$ (viz minulá strana)
- ▶ spočteme $T_n^* = g(X_1^*, \dots, X_n^*)$
- ▶ opakujeme B -krát, dostaneme $T_{n,1}^*, \dots, T_{n,B}^*$
- ▶ odhad rozptylu:

$$\frac{1}{B} \sum_{b=1}^B \left(T_{n,b}^* - \frac{1}{B} \sum_{k=1}^B T_{n,k}^* \right)^2$$

Přehled

Lineární regrese

Empirická distribuční funkce

Permutační test

Bootstrap

Generování náhodných veličin

Bayesovská statistika

Základní metoda (inverse transformation method)

Věta

Nechť F je rostoucí spojitá funkce s $\lim_{x \rightarrow -\infty} F(x) = 0$ a $\lim_{x \rightarrow +\infty} F(x) = 1$.

Nechť $U \sim U(0, 1)$ a $X = F^{-1}(U)$.

Pak X má distribuční funkci F .

- ▶ Funguje dobře, když umíme vyčíslit F^{-1} , třeba pro exponenciální rozdělení.
- ▶ Gamma rozdělení je součet několika exponenciálních – tak ho tak i vygenerujeme.

Zamítací metoda (rejection sampling)

- ▶ Chceme vygenerovat n.v. s hustotou f .
- ▶ Umíme vygenerovat n.v. s hustotou g (která je „podobná“).
- ▶ $\frac{f(y)}{g(y)} \leq c$ pro nějakou konstantu c .
- ▶ Postup
  1. Vygenerujeme Y s hustotou g , a $U \sim U(0, 1)$.
  2. Pokud $U \leq \frac{f(Y)}{cg(Y)}$, tak $X := Y$.
  3. Jinak hodnotu Y, U zamítneme a opakujeme od bodu 1.
- ▶ Zdůvodnění: vygenerovat náhodnou hodnotu X s hustotou f je totéž, jako vygenerovat náhodný bod pod grafem funkce f , jehož vodorovná (x -ová) souřadnice je X (a svislá je uniformně náhodná mezi 0 a X).

Varianta základní metody pro diskrétní proměnné

- ▶ Chceme n.v. X , která nabývá hodnot $x_1, x_2, \dots$ s pravděpodobnostmi $p_1, p_2, \dots$ ($\sum_i p_i = 1$).
  - ▶ Vygenerujeme $U \sim U(0, 1)$.
  - ▶ Najdeme i takové, že $p_1 + \dots + p_{i-1} < U < p_1 + \dots + p_i$.
  - ▶ Položíme $X := x_i$.
-
- ▶ Funguje hezky když máme vzorec pro $p_1 + \dots + p_i$ (např. geometrické rozdělení).
  - ▶ Binomické rozdělení je lepší simulovat jako součet n nezávislých Bernoulliových veličin.
  - ▶ Na další (Poisson) jsou speciální triky).

Přehled

Lineární regrese

Empirická distribuční funkce

Permutační test

Bootstrap

Generování náhodných veličin

Bayesovská statistika

Srovnání dvou přístupů ke statistice

Frekventistický/klasický přístup

- ▶ Pravděpodobnost je dlouhodobá frekvence (z 6000 hodů kostkou padla šestka 1026-krát). Je to objektivní vlastnost reálného světa.
- ▶ Parametry jsou pevné, neznámé konstanty. Nelze o nich říkat smysluplné pravděpodobnostní výroky.
- ▶ Navrhujeme statistické procedury tak, aby měly žádané dlouhodobé vlastnosti. Např. 95 % z našich intervalových odhadů pokryje neznámý parametr.

Bayesovský přístup

- ▶ Pravděpodobnost popisuje, jak moc věříme nějakému jevu, jak moc jsme ochotní se vsadit. (Pravděpodobnost, že Thomas Bayes měl 18. prosince 1760 šálek čaje, je 90 %.)
- ▶ Můžeme vyslovovat pravděpodobnostní výroky i o parametrech (třebaže jsou to pevné konstanty).
- ▶ Spočítáme distribuci ϑ a z ní tvoříme bodové a intervalové odhady, atd.

Bayesovská metoda – základní popis

- ▶ neznámý parametr považujeme za náhodnou veličinu Θ
- ▶ zvolíme *apriorní distribuci (prior distribution)*, neboli hustotu pravděpodobnosti $f_{\Theta}(\vartheta)$ nezávislou na datech.
- ▶ zvolíme statistický model $f_{X|\Theta}(x|\vartheta)$, který popisuje, co naměříme (s jakou pravděpodobností), v závislosti na hodnotě parametru
- ▶ poté, co pozorujeme hodnotu $X = x$, spočítáme *posteriorní distribuci (posterior distribution)* $f_{\Theta|X}(\vartheta|x)$
- ▶ z té pak odvodíme, co potřebujeme např. najdeme a, b , aby
$$\int_a^b f_{\Theta|X}(\vartheta|x) d\vartheta \geq 1 - \alpha$$

- ▶ $\vartheta = \theta$ malá théta, Θ je velká théta

Bayesova věta

Věta (Bayesova pro diskrétní náhodné veličiny)

X, Θ jsou diskrétní n.v.

$$p_{\Theta|X}(\vartheta|x) = \frac{p_{X|\Theta}(x|\vartheta)p_{\Theta}(\vartheta)}{\sum_{\vartheta' \in I_{m\Theta}} p_{X|\Theta}(x|\vartheta')p_{\Theta}(\vartheta')}.$$

(sčítance s $p_{\Theta}(\vartheta') = 0$ považujeme za 0).

Věta (Bayesova pro spojité náhodné veličiny)

X, Θ jsou spojité n.v., které mají hustotu f_X, f_{Θ} i sdruženou hustotu $f_{X,\Theta}$

$$f_{\Theta|X}(\vartheta|x) = \frac{f_{X|\Theta}(x|\vartheta)f_{\Theta}(\vartheta)}{\int_{\vartheta' \in \mathbb{R}} f_{X|\Theta}(x|\vartheta')f_{\Theta}(\vartheta')d\vartheta'}.$$

(sčítance s $f_{\Theta}(\vartheta') = 0$ považujeme za 0).

Bayesovské bodové odhady – MAP a LMS

MAP – Maximum A-Posteriori

Volíme $\hat{\vartheta}$ tak, aby maximalizovalo

- ▶ $p_{\Theta|X}(\vartheta|x)$ v diskrétním případě
- ▶ $f_{\Theta|X}(\vartheta|x)$ ve spojitém případě

LMS – Least Mean Square

Též metoda podmíněné střední hodnoty.

- ▶ Volíme $\hat{\vartheta} = \mathbb{E}(\Theta | X = x)$

Příklad 1

Bayesovský klasifikátor spamů:

- ▶ vytvoříme seznam podezřelých slov (money, win, pharmacy, . . .)
- ▶ N.v. X_i popisuje, zda email obsahuje podezřelé slovo w_i .
- ▶ N.v. Θ popisuje, zda email je spam $\Theta = 1$ nebo ne $\Theta = 0$.
- ▶ Z předchozích emailů získáme odhady $p_{X|\Theta}$ a p_{Θ}
- ▶ Použijeme Bayesovu větu na výpočet $p_{\Theta|X}$

Příklad 2

Romeo a Julie se mají sejít přesně v poledne. Julie ale přijde pozdě o dobu popsanou náhodnou veličinou $X \sim U(0, \vartheta)$. Parametr ϑ modelujeme náhodnou veličinou $\Theta \sim U(0, 1)$. Co z naměřené hodnoty $X = x$ usoudíme o ϑ ?

Příklad 3

Pozorujeme náhodné veličiny $X = (X_1, \dots, X_n)$,
předpokládáme $X_i \sim N(\vartheta, \sigma_i^2)$ a ϑ je hodnota náhodné veličiny
 $\Theta \sim N(x_0, \sigma_0)$. Co z naměřených hodnot $X = x = (x_1, \dots, x_n)$
usoudíme o ϑ ?

Příklad 4

Házíme mincí, pravděpodobnost, že padne panna je ϑ . Z n hodů padla panna v $X = k$ případech. Pokud naše apriorní distribuce byla $U(0, 1)$, jaká bude distribuce posteriorní?

Střední hodnota a součet čtverců

Věta

Pro libovolnou n.v. Θ je hodnota $\mathbb{E}(\Theta - \hat{\vartheta})^2$ nejmenší pro $\hat{\vartheta} = \mathbb{E}(\Theta)$.

Podmíněná hodnota dává nejmenší součet čtverců

Věta

Bodový odhad $\hat{\vartheta} = \mathbb{E}(\Theta \mid X = x)$ je nestranný a má nejmenší možnou hodnotu $\mathbb{E}(\Theta - \hat{\vartheta})^2$.